

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS
SAEIMAS DEPUTĀTU POLITISKĀ ATBILDĪBA

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorants
Artūrs Caics
ac06028

Promocijas darba vadītājs:
Prof., Dr.iur. Sanita Osipova

Rīga 2015

KOPSAVILKUMS

Šā promocijas darba izstrādes ietvaros autors formulē šādus secinājumus, kurus attiecīgi izvirza kā tēzes:

1. Politiskās atbildības jēdziena saturu ietekmē politikas un atbildības jēdzieni, katrs no kuriem var tikt dažādi izprasts un definēts. Šā iemesla dēļ arī politiskā atbildība var tikt atšķirīgi skaidrota un definēta. Piemēram, to ir iespējams uztvert kā ideāla apzīmējumu (vērtību, ideju, simbolu), attiecību kopumu, attieksmi, pienākumu izpildi vai neizpildi, kā arī sankciju piemērošanu, kas izpaužas politiska procesa ietvaros.
2. Dažādās valodās politiskās atbildības apzīmēšanai var tikt lietoti dažādi, taču savstarpēji saistīti vārdi (jēdzieni) ar atšķirīgu saturu, kuriem citās valodās var nebūt precīzi atbilstoša (alternatīva) vārda, un, tulkojot tos citā valodā, var tikt apzīmēti ar vairākiem vārdiem vai tikai vienu vārdu. Latviešu valodā lietotā politiskās atbildības jēdziena saturu var papildīt dažādi citās valodās lietoti jēdzieni, turklāt arī tādi, kuri burtiski pārtulkoti latviešu valodā neapzīmē politisko atbildību.
3. Vispārinot politiskās atbildības koncepciju, ir iespējams norādīt šādus politiskās atbildības elementus: saistība ar varu (tās iegūšanu, realizāciju, sadalīšanu, aizsardzību, zaudēšanu) jeb saistība ar politiku kā pamatelements; rīcība (kas tika/tiek/tiks veikta politiska procesa ietvaros jeb politiska rīcība); rīcības veicējs (politiskā procesā iesaistīta persona); rīcības vērtētājs (politiskā procesā iesaistīta persona); regulējošā norma (politiska norma).
4. Politiskās atbildības jēdziens ir lietots vairākos Latvijas tiesību aktos, gan spēkā esošos, gan spēku zaudējušos, kā arī tiesu praksē. Tas sevī ietver tiesību aktos nostiprinātus pienākumus un tiesības, kā arī sekas, kas var izrietēt no šo pienākumu neizpildes vai nepienācīgas izpildes. Rakstītās tiesību normās politiskās atbildības jēdziens ir lietots galvenokārt saistībā ar Ministru kabineta locekļiem un Valsts prezidentu, taču ārējos normatīvajos aktos tas tiešos vārdos (kā termins) nav attiecināts ne uz Saeimu (kā kolektīvu subjektu), ne arī uz deputātu (kā individuālu subjektu).
5. Satversmes tiesa novērš ārējo normatīvo aktu (rakstīto tiesību normu) nepilnību, jo pieļauj politiskās atbildības attiecināšanu uz Saeimu (tās deputātiem) un tādējādi dod iespēju šā jēdziena saturu papildīt ar tiesību normās noteikto pienākumu pienācīgu izpildi, zvēresta (svinīgā solījuma) ievērošanu, vēlēšanām, atlaišanu un atsaukšanu, kā arī citiem politiskajai atbildībai raksturīgiem elementiem, kas ir atzīti zinātniski pētnieciskajos darbos un attiecināti uz citiem subjektiem saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem un tiesu praksi.

6. Satversmes 53.pants nepilnīgi atspoguļo politiskās atbildības jēdzienu, un attiecīgi var kļūt (praksē arī kļuvis) par pamatu nepareizam, politiskās atbildības būtībai neatbilstošam slēdzienam par Valsts prezidenta politisko atbildību. Satversmes 53.pantā ietvertie vārdi „politisku atbildību nenes” dod iespēju uztvert Valsts prezidentu kā tādu subjektu, kurš nevar būt politiski atbildīgs par savu rīcību (izņemot Satversmes 48. un 56.pantā paredzētos gadījumus). Tomēr spēja realizēt valsts varu un tiesiskās attiecības ar Saeimu, kas ir tiesīga vērtēt Valsts prezidenta rīcību un ievēlēt (pārvēlēt) amatā, kā arī atlaist no šā amata bez juridiska pamatojuma, norāda uz to, ka Valsts prezidents ir politiski atbildīgs subjekts. Tāpēc būtu vēlams apsvērt iespēju izdarīt redakcionālus grozījumus Satversmes 53.pantā, proti, izslēgt tā pirmo teikumu, kas rada priekšstatu par prezidenta politisko neatbildību.
7. Politiskās atbildības jēdziens rakstītās tiesību normās nav piesaistīts vienīgi terminam „politiskā atbildība”. Konkrēts piemērs ir Satversmes 59.pants, kas nesatur attiecīgo terminu, taču Satversmes tiesa no tā ir izsecinājusi politiskās atbildības jēdzienu.
8. Ir iespējams definēt Saeimas deputāta pozitīvo politisko atbildību, ar kuru apzīmē fenomenu, kas sevi atklāj caur pareizu rīcību (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kura ir saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju un atbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm.
9. Ir iespējams definēt Saeimas deputāta negatīvo politisko atbildību, ar kuru apzīmē fenomenu, kas sevi atklāj caur nepareizu rīcību (pagātnē/tagadnē/nākotnē) politiska procesa ietvaros, kura ir saistīta ar tās veicēja pienākumu pildīšanu un tiesību realizāciju, bet neatbilst tās vērtētāja un iespējamo sankciju piemērotāja, tai skaitā deputātam jūtamu seku izraisītāja, interesēm un kuras veikšanas rezultātā deputātam piemērotas sankcijas un/vai iestājas jūtamas negatīvas sekas.
10. Saeimas deputāta politiskā atbildība var tikt saprasta kā fenomēns, taču tiesiskajā dimensijā to iespējams uztvert arī kā tiesību jēdzienu, tiesību terminu, tiesību institūtu un tiesību principu.
11. Ja Saeimas deputāta politiskā atbildība tiek saprasta kā fenomēns, tad tai jārealizējas konkrētā gadījumā, proti, ir jābūt deputāta rīcībai, izdarītam slēdzienam par tās atbilstību vai neatbilstību vērtētāja interesēm, bet negatīvās politiskās atbildības gadījumā – deputātam jūtāmām negatīvām sekām ir jāiestājas (sankcijām jābūt piemērotām). Ja politisko atbildību saprot kā tiesību jēdzienu, tiesību terminu, tiesību principu vai tiesību institūtu, tad šī atbildība var tikt norobežota no tās realizācijas konkrētā gadījumā, un tā vietā var tikt vispārināta un attiecināta arī uz nenoteiktu gadījumu, kas vēl nav realizējies.

12. Politisko atbildību kā noteiktu atbildības veidu var nodalīt no citiem atbildības veidiem, tai skaitā no sociālās, morālās un juridiskās atbildības, jo šiem atbildības veidiem nav pilnīgi identisks saturs, lai gan tie ietver arī vairākus līdzīgus un pat identiskus elementus. Šā iemesla dēļ politiskā atbildība vairākos gadījumos var pārklāties ar citiem atbildības veidiem, taču šāda pārklāšanās nav iespējama pilnīgi visos gadījumos, tāpēc ir pamats atzīt politisko atbildību par unikālu atbildības veidu.
13. Lai gan valsts (konstitucionālo) tiesību teorijā ir atzīts termins „deputāta neatkarība”, tas visā pilnībā neatspoguļo faktiskos un tiesiskos apstākļus, kas pēc savas būtības ir vērtējami kā tādi, kuros deputātam var veidoties atkarība no citiem subjektiem. Minētais ir pamatojams ar to, ka deputātam attiecībā pret šiem subjektiem var tikt noteikti pienākumi, bet šie subjekti var būt spējīgi radīt deputātam negatīvas jūtamas sekas, ja deputāts neizpilda vai nepienācīgi izpilda savus pienākumus.
14. Deputātam jūtamās negatīvās sekas var izpausties ne vien kā amata jeb varas (pilnīga vai daļēja) zaudēšana, bet arī citādā veidā (piemēram, kā naudas sods, imunitātes atcelšana pret tiesībsargājošo institūciju darbībām, Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas lēmums par mutvārdu vai rakstveida brīdinājuma izteikšanu).
15. Kaut arī Latvijas tiesiskajā regulējumā imperatīvais mandāts nav noteikts, personai vai personu grupai ir iespēja dot deputātam uzdevumus un to neizpildes vai nepienācīgas izpildes gadījumā izdarīt uz deputātu spiedienu nolūkā panākt, lai viņš iesniedz iesniegumu par izstāšanos no Saeimas sastāva saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 6.pantu un tādējādi zaudē savu amatu.
16. Vairākas nepilnības ir konstatējamās tiesiskajā regulējumā, kas noteic deputātam piemērojamās sankcijas (jūtamās negatīvās sekas). Piemēram:
 - 1) Saeimas atsaukšanas tiesību institūts ir neefektīvs un pēc būtības grūti realizējams noteikto ierobežojumu (valsts atbalsta ierobežojums parakstu vākšanai, ierobežots piemērošanas periods, ļoti augsts pilntiesīgo pilsoņu kvorums) dēļ. Tāpēc būtu ieteicams apsvērt iespēju izslēgt no Satversmes neefektīvu Saeimas atsaukšanas tiesību institūtu, vai arī izdarīt grozījumus, samazinot vai izslēdzot prasības attiecībā uz pilntiesīgo pilsoņu kvorumu – vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita;
 - 2) Saeimas piekrišana deputāta nodošanai kriminālvajāšanai vai iztiesāšanai var aizskart gan konkrētā deputāta, gan Saeimas vēlēšanās par šo deputātu nobalsojušo pilntiesīgo pilsoņu intereses, kā arī tikt ļaunprātīgi izmantota, jo tās rezultātā deputāts zaudē tiesības piedalīties Saeimas darbā. Šajā sakarā būtu apsverama iespēja atjaunot Saeimas kārtības ruļļa (1994.gada 1.septembra – pamata redakcijas) 17.panta pirmajā

daļā (pēc 1996.gada 6.maija grozījumiem – šā panta otrajā daļā) nostiprināto mehānismu t.i., Saeimas tiesības atsevišķi lemt (pēc deputāta nodošanas kriminālvajāšanai vai iztiesāšanai), vai deputātam ir tiesības piedalīties Saeimas, tās komisiju vai citu institūciju sēdēs līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim. Šāds mehānisms būtu samērīgs un varētu nodrošināt līdzsvaru starp sabiedrības un deputātu interesēm, kā arī novērst tiesībsargājošo institūciju ļaunprātīgu izmantošanu, tās vērstot pret kādu deputātu;

- 3) nav izstrādāts efektīvs Saeimas vēlēšanu norises tiesiskuma kontroles mehānisms un nav noteikta atkārtotu vēlēšanu organizēšanas kārtība. Teorētiski ir iespējama konstitucionāla krīze tādā gadījumā, ja tiesa nolemj atcelt vēlēšanu rezultātus, bet Saeima šo nolēmumu neatzīst, savukārt Valsts prezidents neizmanto tiesības ierosināt balsojumu par Saeimas atlaišanu. Tāpēc būtu vēlams izstrādāt atkārtotu vēlēšanu organizēšanas kārtību un izdarīt grozījumus Satversmē, piemēram, papildinot 48.pantu ar otro daļu šādā redakcijā: „Valsts prezidents atlaiž Saeimu uz Augstākās tiesas sprieduma pamata ne vēlāk kā vienu mēnesi pēc sprieduma spēkā stāšanās.”
17. Zvēresta (svinīgā solījuma) došana ir uzskatāma par Saeimā ievēlētas personas pozitīvo politisko atbildību. To nevar attiecināt uz deputātu, jo persona par deputātu tiek apstiprināta vienīgi pēc zvēresta (svinīgā solījuma) došanas. Par deputāta pozitīvo politisko atbildību var kļūt zvēresta (svinīgā solījuma) ievērošana, bet par negatīvo politisko atbildību – tā neievērošana, kuras rezultātā attiecīgam deputātam piemērojamas sankcijas.
18. Lai deputāta politiskā atbildība varētu tikt izanalizēta pilnvērtīgi, ir vēlams konstatēt konkrētu attiecību modeli, kura ietvaros šī analīze veicama. Šāda pieeja ir pamatojama ar to, ka deputāta politiskā atbildība var izpausties dažāda veida un satura attiecībās, kuru ietvaros no deputāta var tikt gaidīta dažāda rīcība, tās kontrole var tikt īstenota dažādos veidos un deputātam var tikt piemērotas dažādas sankcijas.
19. Ņemot vērā politiskās atbildības jēdziena (termina) lietojumu Latvijas normatīvajos aktos, tiesu praksē un judikatūrā, kā arī politiskās atbildības pazīmes un Saeimas deputātu darbības raksturojumu, tiesību zinātnes pētniecības metožu piemērošanas rezultātā var izdarīt slēdzienu, ka Saeima un tās sastāvā esošie deputāti ir politiski atbildīgi.